

SPOZNAVANJE IN USTOLIČEVANJE POUSTVARJANJA PRETEKLIH LJUDSKOGLASBENIH IN LJUDSKOPLESNIH PRAKS

(Učin)Kovanje izobraževanj Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti v zadnjem desetletju

Strokovni članek | 1.04

Izvleček: Avtor v članku piše o pomenu in smernicah izobraževanj, ki jih Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti (JSKD) namenja folklornim, pevskim in godčevskim skupinam, in predstavlja konkretna izobraževanja zadnjega desetletja. Ob tem razmišlja o vlogi etnologov in kulturnih antropologov pri načrtovanju in izvajanju izobraževanj, namenjenim ljubiteljem, ki se želijo seznaniti z izborom preteklih plesnih, glasbenih in oblačilnih praks.

Ključne besede: ljudski ples, folklorni ples, folkloriziranje, izobraževanje, plesno izročilo

Abstract: The paper focuses on the importance of educational programs and guidelines provided by the Republic of Slovenia Public Fund for Cultural Activities (JSKD) for folk dance and singing groups and for musicians playing folk instrumental music, and examines the training programs organized over the last decade. Discussed is the role of ethnologists and cultural anthropologists in the planning and implementation of training programs for amateur enthusiasts who wish to become familiar with dance, music, and clothing practices of the past.

Key Words: folk dance, folklore dance, folklorization, education, dance tradition

Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti (JSKD) deluje pod tem imenom od leta 2000, ustanovljen pa je bil leta 1996 kot Sklad Republike Slovenije za ljubiteljske kulturne dejavnosti (SLKD) in je nasledil nekdanjo Zvezo kulturnih organizacij Slovenije (ZKOS). Z ustanovitvijo JSKD je bila z okrog sto zaposlenimi postavljena kulturna mreža 59 območnih izpostav sklada, ki pokriva celotno ozemlje Slovenije, sega pa tudi v zamejstvo. Mreža izpostav JSKD skupaj s strokovno službo posameznikom, skupinam, društvom in zvezam omogoča strokovno rast in kulturno povezovanje ter spodbuja programe kulturne vzgoje in vseživljenjskega učenja. JSKD organizira kulturne prireditve ter izobraževanja, izdaja revije in druge publikacije, pomaga kulturnim društvom in njihovim zvezam v Sloveniji in zamejstvu ter skrbi za mednarodno sodelovanje. S pomočjo domačih in tujih strokovnjakov ter umetnikov razvija in krepi temeljna področja ljubiteljskega umetniškega ustvarjanja na Slovenskem, zagotavlja strokovno in organizacijsko podporo ljubiteljskim kulturnim dejavnostim in omogoča široko dostopnost umetniških vsebin. Poklicno umetniško delovanje prepleta z ljubiteljskim delovanjem in spodbuja prehajanje ljubiteljev na raven profesionalnega delovanja, znanja poklicnih umetnikov in znanstvenikov pa posreduje ljubiteljem.

Razvoj posameznih področij ljubiteljskih kulturnih dejavnosti usmerja osem samostojnih strokovnih svetovalcev, ki se ukvarjajo z zborovsko, inštrumentalnoglasbeno, likovno, literarno, s sodobnoplesno, z gledališko in lutkovno, s filmsko in z video ter s folklorno dejavnostjo. Delo etnologov in kulturnih antropologov se posredno in v mnogih primernih tudi povsem neposredno povezuje predvsem s folklorno dejavnostjo, spoznanja etnologije in kulturne antropologije pa pomembno vplivajo na njen razvoj. Etnologi in kulturni antropologi sodelujejo pri izobraževanju ljudi, ki se s folklorno dejavnostjo ukvarjajo, pišejo strokovne

prispevke, knjige in pripravljajo zvočne zgoščenke ter DVD-je, sodelujejo v strokovno-programskih komisijah, opravljajo vlogo strokovnih spremljevalcev preglednih prireditev, ipd. Za njihovo uspešno vključevanje v aktivnosti JSKD je ključno dobro poznavanje gradiva, ki ga folklorne pevske in godčevske skupine poustvarjajo, pri tem pa se znanstvena spoznanja etnologije in kulturne antropologije prepletajo z aplikativnimi aktivnostmi, v okviru katerih so se v več desetletnem razvoju razvili in utrdili posebni načini interpretacije preteklih plesnih, glasbenih, oblačilnih in nekaterih drugih praks, povezanih z umetniškim (po) ustvarjanjem izročila.

Pojasnitve nekaterih pojmov

Folklorna dejavnost v okviru JSKD (internetni vir 1) pokriva področje ljubiteljskega ustvarjanja, povezanega z interpretiranjem duhovne, v več primerih tudi materialne kulturne dediščine – predvsem dediščine, ki se nanaša na glasbeno in plesno kulturo kmečkega prebivalstva, čeprav se v folklorni dejavnosti v zadnjih letih pojavljajo tudi interpretacije nekdanjega družabnega življenja predstavnikov drugih družbenih skupin. Odrasle folklorne skupine v svojih programih poustvarjajo plesno izročilo in z njim povezljivo vokalno in inštrumentalno glasbo, šege in navade, s folklornimi kostumi pa ponazarjajo oblačenje ljudi različnih družbenih skupin iz različnih zgodovinskih obdobj in z območij, ki jih želijo v svojih odskih prikazih interpretirati. Podobne programe pripravljajo otroške folklorne skupine, le da se te posvečajo tudi poustvarjanju otroškega izročila oz. izročila, prilagojenega otrokovemu psihofizičnemu razvoju. Prizadevanja v folklorni dejavnosti so namenjena še usmerjanju pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž,¹ ki se s posebno pozor-

1 V okviru JSKD smo z izrazoma **pevci ljudskih pesmi** in **godci ljudskih**

* Dr. Bojan Knific, dr. etnol. in kult. antropol., samostojni strokovni svetovalec za folklorno dejavnost na Javnem skladu Republike Slovenije za kulturne dejavnosti – JSKD. 1000 Ljubljana, Štefanova 5, E-naslov: bojan.knific@jskd.si

nostjo posvečajo interpretiranju glasbenega izročila. Manjši del aktivnosti je namenjen usmerjanju drugih dejavnosti, povezanih s prenašanjem preteklih kulturnih praks v sodobnost; naj gre za prenose, ki jim lahko pripišemo funkcijo gledališča zgodovine, kjer je v ospredju želja po nespreminjanju nekdanjih praks, ali pa za bolj izrazito interpretativne pristope, kjer je pretekla kulturna ustvarjalnost le motiv ali sredstvo sodobnih interpretacij.

Na Slovenskem s terminom **folklorna skupina** označujemo formalnopravno organizirane skupine ljudi (otrok ali odraslih), ki se na vajah ukvarjajo predvsem s poustvarjanjem plesnega izročila, z namenom pripraviti to izročilo za predstavitev na odru. To je nerazdružljivo povezano s poustvarjanjem inštrumentalnoglasbenega izročila, in v primerih plesov, ob katerih se je tudi pelo, tudi pevskega izročila – petje je pogosto vključeno v delo folklornih skupin, čeprav s samim plesnim izročilom ni neposredno povezano. Poustvarjanju plesnega in glasbenega izročila se pridružuje s plesnim izročilom bolj ali manj povezljivo poustvarjanje prvin nekdanjih šeg in navad ter drugih utrinkov nekdanjega življenja, pri otroških folklornih skupinah pa poustvarjanje nekdanjega načina življenja otrok. Vse skupaj se v poustvarjalnih prizadevanjih prepleta z interpretiranjem oblačilne dediščine, saj skoraj ni folklornih skupin, ki bi se zavestno odločile, da ne bodo nastopale v folklornih kostumih, ki skušajo ponazarjati nekdanjo oblačilno podobo ljudi s posameznih območij.

Če folklorno dejavnost razumemo kot delovanje, povezano z zavestnim »ohranjanjem« izginjajočih oz. s poustvarjanjem izbranih preteklih plesnih praks, ki jim je pripisana posebna, z obstojem predstavniških skupnosti povezana vrednost, potem njeni začetki segajo vsaj v sredo 19. stoletja. Tja namreč segajo prvi podatki o tem, da so plesale, ki so jih ljudje sicer plesali, ti zaplesali zato, da so jih predstavili Drugim (več glej Kunej 2006). V drugi polovici 19. stoletja so se predstavitvam za Druge pridružila prizadevanja po oživljanju že opuščeni plesnih praks, ki so se nadaljevala v 20. stoletju in v letih pred drugo svetovno vojno vodila v ustanavljanje folklornih skupin, katerih temeljni namen je bil predstavljanje plesnega izročila Drugim. Po drugi svetovni vojni se je ustanavljanje folklornih skupin, ki so delovale v okviru ljubiteljske kulturnoumetniške dejavnosti, nadaljevalo, njihova številčna rast in organiziranost pa sta spodbujali razvoj izobraževanj, na katerih so njihovi vodje pridobivali za delovanje potrebna znanja. V začetku osemdesetih let 20. stoletja je bil na tedanji ZKOS zaposlen prvi svetovalec za folklorno dejavnost, katerega temeljna naloga je bila strokovno usmerjanje folklornih skupin. Temu se je z leti priključilo strokovno usmerjanje pevske in godčevske skupin in bolj obstransko tudi razvijanje drugih področij, povezanih z interpretiranjem preteklosti (rokodelstev, šeg in navad, pustnih likov ...). Med letoma 1984 in 2002 je bila kot svetovalka za folklorno dejavnost zaposlena Meta Benčina, leta 2003 pa sem to vlogo na JSKD prevzel pisec pričujočega besedila – sprva kot zunanji sodelavec, od decembra 2004 pa kot redno zaposleni.

Temeljne aktivnosti JSKD so namenjene ljubiteljskemu kulturnoumetniškemu delovanju, in sicer v posameznih dejavnostih z izobraževanjem, s prireditvami (JSKD pripravlja območna, re-

gijska in državna srečanja folklornih pevske in godčevske skupin) in z založništvom (JSKD enkrat letno izdaja *Folklor-nik* (internetni vir 2), občasno tudi druge knjige, nosilce zvoka in slike s področja glasbenega in plesnega izročila ter oblačilne dediščine). Aktivnosti zaradi usklajenega in jasno usmerjenega delovanja pomembno zaznamujejo razvoj folklorne dejavnosti, kjer je, kljub temu da gre za delovanje na umetniškem in ne na znanstvenem področju, mogoče zelo jasno opaziti vplive etnologije in kulturne antropologije. Vplivi pa niso le enosmerni. Ne gre namreč le za prehajanje znanj in spoznanj iz etnologije in kulturne antropologije v folklorno dejavnost, ampak folklorna dejavnost hkrati spodbuja delovanje nekaterih etnologov in kulturnih antropologov, ki predvsem empirične izkušnje, pridobljene v folklorni dejavnosti ali zaradi nje, prenašajo v znanost. Pri etnologih in kulturnih antropologih, ki se posredno ali neposredno ukvarjajo s folklorno dejavnostjo, je izjemno težko postaviti ločnico med njihovimi znanstvenimi prizadevanji in ljubiteljstvom. Eno se oplaja z drugim in tako so mnogi rezultati, ki jih opazimo v folklorni dejavnosti, posledica razvoja etnoloških in kulturnoantropoloških teorij, hkrati pa na njihova spoznanja o proučevanju nekdanjih plesnih in glasbenih praks, oblačenja in kostumiranja vpliva razvoj folklorne dejavnosti in v njej oblikovanih načel.

Prepletenost se jasno kaže v terminologiji. Kljub temu da spreminjanje terminologije bistveno ne vpliva na delovanje društev in posameznikov, ki se ukvarjajo s folklorno dejavnostjo, jo je spremenjena terminologija, katere razvoj sta spodbudili etnologija in kulturna antropologija, v zadnjem desetletju vsaj deloma zaznamovala. V folklorni dejavnosti in v strokovnih krogih zunaj nje je za poimenovanje člana folklorne skupine sprejet izraz **folklornik**, **folklorni kostum** kot označba za preobleke, ki jih na odri nosijo folklorniki, in sintagmi **pevci ljudskih pesmi** za pevce, ki poustvarjajo pesemsko izročilo, ter **godci ljudskih viž** za godce, ki poustvarjajo inštrumentalnoglasbeno izročilo. Spremenjena ter vsaj načelno in v rabi na JSKD sprejeta terminologija je razširila in bolj jasno definirala področja, s katerimi se ukvarjajo folklorne, pevske in godčevske skupine. Omenjena terminologija se je razvila za potrebe znanosti in prešla v praksu tistih ljubiteljev, ki se v folklorni dejavnosti ne ukvarjajo izključno s poustvarjanjem že pred desetletji izbranih sestavin pretekla, predvsem kmečke kulture. Ta je sicer še vedno v ospredju in bo zaradi tradicije folklorne dejavnosti, obilice tovrstnega gradiva, politične funkcije folklornih skupin in drugih vzrokov predvidoma ostala v ospredju tudi v prihodnje, ob njej pa se razvijajo tudi interpretacije delavske, meščanske in plemiške plesne in glasbene kulture, kar zapolnjuje vrzel, za katero je desetletja kazalo, da vsaj v ljubiteljski dejavnosti ne bo nikdar zapolnjena. Pri razvijanju dejavnosti je tudi vse več vprašanj o upoštevanju sodobnih smernic razvoja scenskih umetnosti (kamor sodi folklorna dejavnost), o vlogi umetnosti v folklorni dejavnosti in o tem, kako (p)ostati (p)oseben in prepoznaven v slovenskem prostoru ter na evropski in svetovni ravni. Izpostavljanje posebnosti nekdanjega načina življenja prebivalstva lokalnih okolij in njihovo postavljanje ob bok že uveljavljeni lokalni in nacionalni simboliki, se kaže kot ena temeljnih usmeritev folklorne dejavnosti, ki se v zadnjih letih spreminja zaradi premikov v konceptih delovanja. Počasi, a vztrajno. Spreminjata se tako struktura poustvarjalcev ljudskega izročila kot tudi vsebina delovanja. Oblika delovanja folklornih, pevske, godčevske in drugih skupin in posamezni-

viž nadomestili rabo izrazov **ljudski pevci** in **ljudski godci**. Skupine, pari in posamezniki, ki se predstavljajo na srečanjih in drugih prireditvah, večinoma poustvarjajo glasbeno izročilo za namen nastopanja in predstavljanja.

kov, ki se ukvarjajo z interpretiranjem preteklega življenja ljudi različnih predstavniških skupnosti, je stvar, ki ostaja, nanjo pa se vežejo vsebine. Te pa se razvijajo skladno s potrebami okolja in vsakokratnega časa, v katerem se spreminjajo obstoječi koncepti in se iščejo novi. Koncepti, oblikovani v lokalnih okoljih, se prek sistema izobraževanj, prireditev in založništva predstavljajo na nacionalni ravni, nacionalno opazni produkti in drugi programi pa svojo vrednost preizkušajo v evropskem in širšem svetovnem kontekstu. Nekatere folklorne skupine so se od reproduciranja in interpretiranja plesnih oblik (t. i. **ljudskih plesov**, ki se v poustvarjalnih procesih spreminjajo v **folklorne plesje**)² za nekaj časa preusmerile v predstavljanje vsebinsko zaokroženih celot (vsaj kdaj pa kdaj tudi v predstavljanje abstraktnih vsebin, kjer plesno izročilo predstavlja zgolj motiv ali sredstvo za interpretacijo), v zadnjih letih pa se ponovno poudarja pomen plesa, ob čemer se bolj intenzivno kot doslej odpira vprašanje njegove umetniške predelave. Spreminjajo se smernice razvoja pevskih in godčevskih skupin, pri katerih se jasni zavedanje, da gre tudi pri njih za sodobno odrsko interpretacijo.

Leta 2012 se je na srečanjih folklornih skupin predstavilo 199 odraslih folklornih skupin s 3.758 člani, 250 otroških folklornih skupin s 4.909 člani in 25 skupin manjšinskih etničnih skupnosti s 472 člani. Ker se na srečanjih folklornih skupin ne predstavljajo vse obstoječe folklorne skupine, ocenjujemo, da v Sloveniji in zamejstvu deluje nad 250 odraslih folklornih skupin in nedvomno nad 300 otroških folklornih skupin, ob njih pa več 300 skupin pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž. Podatki kažejo, da se je število pevskih, godčevskih in folklornih skupin v zadnjem desetletju močno povečalo. Nastajajo številne nove veteranske in upokojenske folklorne skupine, prav tako se dejavnost precej množično razvija v vrtcih in osnovnih šolah, ob tem pa v zadnjih letih opažamo tudi porast števila odraslih folklornih skupin z mladimi člani.

Načrtovanje izobraževanj

Z izobraževanji, ki jih pripravljamo na JSKD, ob interpretih plesnega izročila posebej spodbujamo poustvarjalce glasbenega izročila in oblačilne dediščine. V program izobraževanj vsako leto uvajamo vrsto novosti, saj želimo slediti potrebam, ki jih narekujejo sodobnost in nova spoznanja v znanosti ter z njo povezani stroki. Novosti so ob umetniških iskanjih podlaga za razmišljanje o tem, kako bi se dejavnost v prihodnje lahko razvijala. Globalizacijski procesi so že pred desetletji spodbudili povečano zanimanje za beleženje in interpretiranje preteklih kulturnih praks in vodijo v izpostavljanje lokalnih posebnosti, kar se je na Slovenskem in marsikje drugje jasno pokazalo v rasti zanimanja za folklorno dejavnost. V procesu aktualizacije preteklih kulturnih pojavov, ki v interpretirani obliki postajajo predmet sodobne kulture, so aktivno sodelovali in še sodelujejo vsi, ki jim je tovrstna ustvarjalnost blizu, med njimi še zlasti folklorne in njim sorodne skupine in v njih delujoči posamezniki. Ti se posvečajo poudarjanju preteklih kulturnih prvin – predvsem plesa, igre, glasbe, oblačenja – in njihovemu predstavljanju v sodobnosti. Folklorna dejavnost ne le da aktualizira pretekle kulturne prakse in jih v interpretirani obliki ponuja na ogled sodobnemu človeku,

ampak spodbuja tudi raziskovanja in omogoča aktivno vključevanje poustvarjenih prvin v sodobno življenje.

Udejstvovanje v folklorih in njim podobnih skupinah omogoča posameznikom osebnostno rast in kreativno preživljanje prostega časa. Posamezniki skušajo v skupinah aktivno prenašati poustvarjeno preteklost v sodobnost, s čimer razvijajo ne le lokalne identitete, temveč tudi nacionalno identiteto. Pri tem ne gre zgolj za reproduciranje v siceršnji splošni praksi izginulih kulturnih oblik, ampak za aktivno in zavestno interpretiranje tistih prvin pretekle kulture, ki so se kot primerna podlaga uveljavile v folklori dejavnosti. Ljudje, ki plešejo, pojejo, igrajo in godejo v folklorih skupinah, se kreativno srečujejo s poustvarjanjem izročila. Na svojstven in folklori dejavnosti lasten način spoznavajo predvsem družabno in s plesom povezano življenje ljudi v preteklosti, obenem pa to življenje interpretirajo v predstavah za druge. Različne **odrske postavitve**, kakor označujemo kratke, navadno pet do petnajst minut dolge programe (nastope) folklornih skupin, so najpogostejše plod kreativnega dela posameznika, izjemoma dela manjše skupine ljudi.

Izobraževanja, ki jih pripravljamo na JSKD, sledijo temeljni ideji v folklori dejavnosti, in sicer da bi prvine izročila v folklorih, pevskih in godčevskih skupinah ostale čim bolj prepoznavne – odrsko prirejene toliko, da so sprejemljive sodobnemu občinstvu. Ob tem si želimo umetniške interpretacije, čeprav pogosto ne znamo definirati razlik med umetniško interpretacijo kot želeno predelavo izpričanega izročila in t. i. banalizacijo kot njeno neželjeno preobrazbo; se pa o njih stalno sprašujemo in se opredeljujemo. Zavedamo se, da z odrekanjem nekaterim vabljenim in širšim množicam vsečnim načinom poustvarjanja izročila vplivamo na njegovo manjšo priljubljenost pri občinstvu, a hkrati sledimo stališču, da bi prehitro in preveč korenito preoblikovanje veljavnih meril lahko spodkopalo temelje folklorne dejavnosti – pa naj bodo ti ustrezno postavljeni ali pa ne. O bolj ali manj ustreznih načinih poustvarjanja izročila sicer ves čas teče beseda na vseh ravneh sporazumevanja folkloristikov, strokovnih spremljevalcev srečanj in drugih, katerih delo se prepleta z ljubitelji. Skladno z njimi se smernice razvoja folklorne dejavnosti spreminjajo in prilagajajo vsakokratni sodobnosti; novim znanjem, izumljenim novim smislom in ciljem delovanja na folklornem področju ter načelom, ki jih narekujejo predvsem spoznanja etnologije in kulturne antropologije, morda premalo tudi spoznanja drugih ved, predvsem načela scenskih umetnosti.

Da bi folklorno dejavnost na Slovenskem razvili in izboljšali razmere za kakovostno ustvarjalno delovanje na ljubiteljskem umetniškem področju, spodbudili individualni študij, poglobili znanje in vedenje o preteklih načinih življenja, vsem zainteresiranim vsako leto ponujamo vrsto izobraževanj, primernih tako za začetnike kot za tiste, ki želijo dopolniti svoje znanje in poznavanje preteklega načina življenja ter njegovo sodobno prirejanje. Z njimi želimo spodbuditi ljubiteljske ustvarjalce k iskanju lastnega izraza in sproščanju kreativnosti ter spoznavanju zakonitosti ustvarjanja, ki je omejeno z načeli, uveljavljenimi v folklori dejavnosti. Z izobraževanji skrbimo za posredovanje strokovnih in znanstvenih spoznanj tistim, ki jih želijo pridobiti in v svojih krogih prenašati naprej. Nekatere otroške in odrasle folklorne skupine so se v zadnjih letih usmerile v ljubiteljska raziskovanja ter z njim povezana poustvarjanja izročila lastnih lokalnih okolij. S tem prispevajo k revitalizaciji in razvijanju lokalnih pripadnosti, posledično k razvijanju nacionalne identitete, ki je v folklori

² Več o spremembah, ki pri tem nastanejo, glej Knific (2010) in Kunej (2006, 2010).

dejavnosti vse manj usmerjena k stereotipizaciji pred desetletji izbranih kulturnih sestavin »nacionalnega pomena« in bolj kot pred leti upošteva kulturno različnost. Prav v folklorni dejavnosti se najpogostejše dogaja, da ljubiteljsko delovanje dediščino slovenskega prostora kot »našo« posebnost predstavlja na nadnacionalni ravni. V prizadevanjih, da bi folklorno dejavnost s pomočjo izobraževanj razvijali na strokovni ravni, se povezujemo s strokovnimi in z znanstvenimi združenji ter ustanovami (Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU, Slovenski etnografski muzej, Kulturno društvo Folk Slovenija, Zveza ljudskih tradicijskih skupin Slovenije ...).

Na Slovenskem je folklorna dejavnost v celoti ljubiteljska. Ljubiteljska v najlahtnejšem pomenu te besede – v pomenu, da jo tisti, ki se ukvarjajo z njo, ljubijo, in (morda žal) tudi v pomenu, da tisti, ki se ukvarjajo z njo, razen zares redkih izjem, za svoje delo ne dobivajo plačila, vsaj takega ne, da bi z njim lahko dostojno preživel. In tako ni od včeraj, temveč tako rekoč od nekdaj. Če stanje v Sloveniji primerjamo s stanjem v državah, kjer je profesionalizem v folklorni dejavnosti bolj razvit, lahko ugotovimo, da je skoraj popolni večdesetletni neprofesionalizem pustil nekatere sledi, ki bi jih v pozitivistični misli označili za zgledne. To so blizkost izpričanega izročila s folkloriziranim, razvitost folklorne dejavnosti v vaških okoljih, nekomercialna usmerjenost dejavnosti, sorazmerno nizka stopnja stiliziranosti folkloriziranega izročila, manj opazni avtorski posegi v (pre) oblikovanje programov, ipd. Ob tem pa ne smemo zanemariti številnih drugih posledic izključno ljubiteljskega (prostočasnega, nepoklicnega) delovanja, kot so pomanjkanje strokovnega kadra, novejših in sodobnejših raziskav, novih iskanj, sodobnejših interpretacij, medijske prepoznavnosti, priznavanja dosežkov na državni in mednarodni ravni, razvoj z dejavnostjo povezanega izobraževanja na univerzitetni ravni, idr.³

Skrajni čas je, da bi dobili več ljudi, ki bi se s folklorno dejavnostjo ukvarjali poklicno – torej profesionalno – med njimi bi bili nedvomno lahko tudi etnologi in kulturni antropologi. Verjetno je precejšnja utopija razmišljati o slovenski profesionalni folklorni skupini, menim pa, da ni utopija razmišljati o nekaj profesionalnih vodjih folklornih skupin oziroma strokovnih delavcih, ki bi se ukvarjali z raziskovanjem, razvijanjem novih programov, s posredovanjem znanj manj izkušenim, s strokovno in z organizacijsko pomočjo folklornim skupinam, ipd., morda o nekaj korepetitorjih, kostumografih, šiviljah, ipd. Kljub usmerjenju v ljubiteljstvo zlasti kakšna večja in veličastnejša folklorna skupina v prihodnje brez profesionalnega strokovnega vodstva ne bo zmogla kakovostnega razvoja. Potrebovali bi ljudi, ki bi se izobraževali in bi izobraževali druge, ljudi, ki bi se ukvarjali predvsem s plesom, z raziskovanjem, s publiciranjem, ne nazadnje z lobiranjem, iskanjem boljših razmer za delovanje folklornih pevskih in godčevskih skupin, za več sredstev – torej ljudi, ki bi svoje življenje z ljubeznijo, a ne zgolj ljubiteljsko, posvetili folklorni dejavnosti in bi od svojega dela lahko tudi dostojno živeli. Mnogi, ki se ukvarjajo s folklorno dejavnostjo, kljub temu da gre za ljubiteljstvo, delujejo na robu svojih zmožnosti – vodijo številne vaje, obiskujejo seminarje, pregledujejo literaturo, se

lotevajo ljubiteljskih terenskih raziskovanj in odrskega eksperimentiranja, pripravljajo nove odrske postavitve, glasbene priredbe, kostumografije, skrbijo za nastope ... Med ljubitelji so tudi taki, ki folklorni dejavnosti namenijo precej več časa kot pa svoji redni zaposlitvi, da ne omenjam truda in zavzetosti.

Znanja, ki ga človek potrebuje za delo v folklorni skupini in bi ga na JSKD označili kot kakovostno, z rednim izobraževanjem v institucionaliziranih izobraževalnih ustanovah ni mogoče pridobiti, ker ni programov za vzgojo potrebnih kadrov. Skoraj edina možnost, da posamezniki, ki skupine vodijo in usmerjajo njihovo delo, pridejo do potrebnih znanj, je sodelovanje na izobraževanjih, ki jih pripravlja JSKD. Ta so bila v preteklem desetletju zelo različna, tako glede načina posredovanja znanj kot glede vsebin. Glede oblik dela so v ospredju predavanja in praktične delavnice oz. tabori, tu in tam pa smo organizirali tudi okrogle mize. Vsebine, s katerimi se udeleženci seminarjev seznanjajo, se večinoma nanašajo na spoznavanje plesnega in glasbenega izročila (tako pevskega kot instrumentalnoglasbenega) ter oblačilne dediščine. Vodje otroških folklornih skupin pogosto spoznavajo otroško izročilo, manj pa je predavanj o šegah in navadah, še manj o drugih vsebinah, ki z neposrednim delom s folklorniki, pevci in z godci niso povezane, a so za njihovo udejstvovanje kljub temu pomembne. Načrtovanje izobraževanj sledi v Sloveniji izraženim potrebam, redkeje sledi konkretnim tujim zgledom, čeprav se čuti njihov posreden vpliv.⁴

Seminarji

Na JSKD vsako leto pripravljamo nova izobraževanja, ustaljene izobraževalne oblike pa vsebinsko prenavljamo in prilagajamo ugotovljenim potrebam. Vsa izobraževanja so odprtega tipa in se jih lahko udeleži kdorkoli, ki ga razpisana tema zanima in ustreza razpisnim pogojem. Med temeljne izobraževalne oblike sodita različici **začetnega seminarja za vodje folklornih skupin** – prva je namenjena izobraževanju vodij otroških folklornih skupin, druga pa izobraževanju vodij odraslih folklornih skupin. Izvajamo ju vsako drugo leto ob vikendih – enkrat mesečno od oktobra do aprila – udeleži pa se ju skupno med 100 in 130 seminaristov. Izobraževanje obsega 75 ur predavanj in praktičnega dela in se konča s pisnim izpitom, na katerem kandidati dokažejo osnovno poznavanje plesnega in glasbenega izročila ter oblačilne dediščine, in sicer vodje otroških folklornih skupin poznavanje otroškega izročila, vodje odraslih folklornih skupin pa osnovno obvladanje kinetografije. Po opravljenem pisnem izpitu morajo kandidati izdelati še seminarsko nalogo, za katero sestavijo novo odrsko postavitev in v njej podrobno opišejo izbrane plesne, igre, pesmi in instrumentalnoglasbeno spremljavo ter kostumsko podobo. Od leta 2010 namesto seminarske naloge lahko na terenu zberejo gradivo o plesnem izročilu in ga opišejo. Pri terenskem zbiranju gradiva jim je v pomoč etnolog, ki delo usmerja in jim pri njem pomaga. Po uspešnem zaključku seminarja udeleženci pridobijo naziv strokovni vodja otroške folklorne skupine oz. strokovni vodja odrasle folklorne skupine. Opravljeni začetni seminar za vodje otroških/odraslih folklornih skupin udeležencem omogoča obiskovanje **nadaljevalnih seminarjev**, ki jih pripravljamo enkrat, izjemoma dvakrat letno. Na njih se udeleženci

3 Primere iz podobnih praks drugje po svetu glej npr.: Cash (2002, 2007) (Moldavija); Ciubrinska (2000) (Litva); Kendirabaeva (1994) (Kazahstan); Vail (2003) (Švedska).

4 O izobraževanju grških folklornikov glej npr.: Filippou idr. (2003, 2006).

podrobno posvetijo učenju plesov razpisnega območja, v večernih urah pa spremljajo predavanja na temo oblačilne dediščine in/ali glasbenega izročila na seminarju obravnavanega območja. Seminar obsega med 15 in 20 ur predvsem praktičnega dela in se v zadnjih letih izvaja ločeno za vodje otroških in vodje odraslih folklornih skupin. Udeležijo se ga različno število vodij folklornih skupin – navadno je udeležencev med 50 in 120.

Med vodji in člani folklornih skupin so zlasti priljubljeni tri do štiridnevni **folklorni tabori**. Prvi otroški folklorni tabor smo organizirali leta 1990, folklorni tabori za odrasle pa imajo desetletno tradicijo. Na njih se udeleženci bolj kot spoznavanju plesnega in z njim povezljivega izročila ukvarjajo z njegovim interpretiranjem. Udeležencev, med katerimi je navadno slaba polovica vodij skupin in dobra polovica plesalcev, pevcev in godcev, je v različnih sezonah različno – nekje med 70 in 150. Delo poteka v več skupinah, v katerih ob strokovnem usmerjanju ustvarjajo nove programe, ki jih predstavijo na zaključni predstavitvi.

Enodnevni seminarji za **razvoj plesnosti** so namenjeni plesni vzgoji folklornikov, saj plesno znanje daje temeljno podlago za delovanje na folklornoplesnem področju. Udeleženci se praviloma ne učijo plesov, temveč razvijajo plesne sposobnosti – predvsem obvladovanje telesa in prostora, tudi iskanje možnih načinov poustvarjanja plesa – kar omogoča folklorni dejavnosti na Slovenskem ustrezno odrsko interpretacijo plesnega izročila. Tovrstni seminarji so namenjeni vodjem otroških in odraslih folklornih skupin in so včasih združeni za ene in druge, redkeje ločeni. Udeležuje se jih zelo različno število seminaristov, a ne manj kot 15 in navadno ne več kot 40.

Razvijanju dejavnosti otroških folklornih skupin je bilo v zadnjih desetih letih namenjenih nekaj enodnevnih **seminarjev ob prirreditvi Ringaraja**, ki se jih je udeležilo med 30 in 120 seminaristov. Ringaraja je naslov državnega srečanja otroških folklornih skupin, seminar pa sledi ideji, da se celodnevno spoznavanju vsebin, povezanih z delovanjem otroških folklornih skupin, priključi ogled državnega srečanja otroških folklornih skupin, na katerem se predstavi okrog deset izbranih slovenskih otroških folklornih skupin, ki so prešle tristopenjski sistem selekcije. Udeleženci na njem obravnavajo različne vsebine, povezane z odrskim interpretiranjem otroškega izročila in spoznavanjem otrokom prilagojenega izročila odraslih. Delavnice vodijo poznavalci gledališke, glasbene in sorodnih umetnosti.

Čeprav sta učenje na terenu (i)zbranih plesov, ki so se v folklorni dejavnosti ustalili kot najustreznejša podlaga delovanja folklornih skupin, in spoznavanje možnih načinov njihovega interpretiranja temelj folklorne dejavnosti, pa je kar precej izobraževanj namenjenih seznanjanju ljubiteljev z glasbenim izročilom. V Beltincih vsako leto poteka tridnevna **godčevska delavnica**, namenjena godcem folklornih in godčevskih skupin, od leta 2008 tudi **pevska delavnica**, namenjena tako folklornikom kot tudi vsem drugim, ki se ukvarjajo s poustvarjanjem pevskega izročila. Enodnevni seminar **godčevstvo na Slovenskem**, ki vsako leto poteka ob državnem srečanju pevcev ljudskih pesmi in godcev ljudskih viž, je občasno razdeljen v dva dela – prvi je namenjen harmonikarjem in drugi preostalim instrumentalistom, ki poustvarjajo ljudsko glasbo. Hkrati organiziramo še **delavnico za pevce**, kjer se udeleženci seznanjajo s preteklimi pevskega praksami in možnostmi njihovega prenašanja v sodobnost.

Spoznavanju pevskega izročila je vsako drugo leto namenjen 40-urni seminar **petje ljudskih pesmi**, na katerem predavate-

lji udeležence seznanjajo s pevskim izročilom in z možnostmi njegovega poustvarjanja. Udeleženci poslušajo predavanja o nekdanjih načinih petja, se seznanjajo z zvočnimi posnetki in s sodobnimi praksami poustvarjanja pevskega izročila. Glede na število prijav so razdeljeni v več skupin, v katerih prepevajo pesmi – bodisi na način, s katerim se skušajo čim bolj približati izpričani in spoznavni nekdanji zvočnosti, redkeje da se od nje zavestno odmikajo.

Med pomembnejša izobraževanja, v preteklem desetletnem obdobju namenjena popularizaciji znanj s področja glasbenega izročila, sodi **mala šola oprekljanja**. Gre za poskus, kako v slovenske godčevske sestave vrniti oprekelj, ki je bil v 19. stoletju in prej zelo razširjeno glasbilo, igranje nanj pa je v 20. stoletju skoraj dokončno zamrlo. Sofinanciranje nakupov oprekljev in izobraževanje sta spodbudila nekaj godcev, da so se lotili igranja na to glasbilo, ki ga še vedno redko srečujemo v godčevskih sestavih folklornih skupin.

Izobraževanju šivilj, krojačev in drugih, ki izdelujejo folklorne in pripadnostne kostume, je od leta 2006, najpogosteje v sodelovanju s pokrajinskim muzejem v Kranju, namenjen vsakoletni seminar na temo **oblačilne dediščine**. Tridnevni seminarji 25 do 50 udeležencem ponujajo znanja s področja oblačilne dediščine in njenega poustvarjanja. Mnogo šivilj, krojačev, ljubiteljskih kostumografov in drugih, ki se ljubiteljsko ali poklicno ukvarjajo z izdelovanjem oblačil in oblačilnih dodatkov, s katerimi interpretirajo predmete pretekle, predvsem kmečke oblačilne porabe, je z omenjenim izobraževanjem pridobilo za svoje delo potrebna znanja.

Ob navedenih izobraževanjih, ki z vsako izvedbo v celoti ali deloma zamenjajo svojo vsebino, občasno ali redno poteka še nekaj drugih za folklorno dejavnost pomembnih seminarjev, med katerimi naj omenim vsakoletne eno- ali dvodnevne **posvete s strokovnimi spremljevalci srečanj**. Ti so namenjeni usklajevanju načel strokovnega vrednotenja pevske in godčevske ter otroških in odraslih folklornih skupin na srečanjih, pripravljajo pa se skupaj za vse strokovne spremljevalce (teh je okoli 30) ali pa ločeno za strokovne spremljevalce srečanj otroških folklornih skupin, srečanj odraslih folklornih skupin ter srečanj pevske in godčevske skupin. Občasno potekajo drugi enodnevni **posveti** oz. okrogle mize, na katerih sodelujoči razpravljajo o posebnih temah, povezanih z delovanjem na folklornem področju, in enkratne izobraževalne oblike, namenjene posebnim vsebinam. Od leta 2010 folklornim, pevske in godčevske skupine ponujamo možnost **svetovanja na terenu**. Gre za 3–5 urne vodene pevske, godčevske ali plesne vaje, na katerih skupina dobi konkretne napotke o oblikovanju programa za nastope in usmeritve za nadaljnje delo.

Za konec

Izobraževanja sledijo načelom, ki so se v folklorni dejavnosti na Slovenskem uveljavila z njenim razvojem. Nanjo so vplivali in še danes vplivajo številni dejavniki, povezani s tradicijo razvoja folklorne dejavnosti, izoblikovano tako na Slovenskem kot v mednarodnem prostoru. V izobraževanjih in njihovih rezultatih se zaradi vključevanja etnologov in kulturnih antropologov dokaj intenzivno odražajo spoznanja etnologije in kulturne antropologije, čeprav ta v praksi ljubiteljev dobivajo nove razsežnosti in so marsikdaj v precejšnjem nasprotju z njenimi temeljnimi idejami. Folklorna dejavnost ima svojo tradicijo in posebnosti

delovanja, v katerih se spoznanja etnologov in kulturnih antropologov prepletajo z umetnostjo, folklorna dejavnost pa zaradi svoje afirmacije spoznanja etnologije in kulturne antropologije v praksi pogosto bolj izrablja kot udejanja. Ob tem do premikov, ki jih narekujejo spoznanja etnologije in kulturne antropologije, prihaja počasi – praviloma z večletnim zamudništvom. Sprememb v folklorni dejavnosti ne narekuje le sledenje teorijam etnologije in kulturne antropologije, temveč tudi upoštevanje siceršnjih družbenih razmer in dejstva, da je folklorna dejavnost, kljub temu da jo pomembno zaznamujejo etnologi in kulturni antropologi, dejavnost, ki jo moramo umestiti na polje umetnosti. Umetnosti, ki sicer na sebi lasten način interpretira nekatere pojave pretekle kulturne ustvarjalnosti, torej gradivo, s katerim se ukvarjamo tudi etnologi in kulturni antropologi, a so načini izbiranja in interpretiranja teh pojavov prilagojeni folklorni dejavnosti kot zvrsti ljubiteljske kulturnoumetniške poustvarjalnosti.

Literatura

- CASH, Jennifer: After The Folkloric Movement: Traditional Life in Post-Socialist Moldova. *Anthropology of East Europe Review* 20/2, 2002, 83–88.
- CASH, Jennifer: Origins, Memory, and Identity: »Villages« and the Politics of Nationalism in the Republic of Moldova. *East European politics and Societies* 21/4, 2007, 588–610.
- CIUBRINSKAS, Vytis: Revival of Tradition for Reconstruction of Identity: Lithuanian Case. *Folk: Journal of Danish Ethnographic Society* 40, 2000, 19–40.

FILIPPOU, Filippou idr.: Dance and Costume: From the Tradition to Performance. *Folklore* 23, 2003, 107–114.

FILIPPOU, Filippou idr.: The Folk Dance as Theatrical Performance and the Training of Dance Teachers. *Art and humanities in Higher Education* 5, 2006, 51–63.

KENDIRBAEVA, Gulnar: Folklore and Folklorism in Kazakhstan. *Asian Folklore Studies* 53, 1994, 97–123.

KNIFIC, Bojan: Folkloriziranje plesnega izročila: Prostorske, časovne in družbene razsežnosti ljudskih in folklornih plesov. *Etnolog* 20/71, 2010, 115–134.

KUNEJ, Rebeka: Transformacije ljudskega plesa v predstavitvah za »druge«: Primer treh kol iz Bele krajine. *Traditiones* 35/1, 2006, 123–134.

KUNEJ, Rebeka: Staro na nov način: Ljudska plesna dediščina in folklorne skupine. *Etnolog* 20/71, 2010, 135–148.

VAIL, June A.: Staging »Sweden«: A Typology for Folk Dance in Performance. *Scandinavian Studies* 75, 2003, 89–102.

Internetna vira

Internetni vir 1: Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti (JSKD); <http://www.jskd.si/>, 25. 3. 2013.

Internetni vir 2: Folklornik; http://www.jskd.si/folklorna-dejavnost/zaloznistvo/folklornik/revija_folklornik/index.html, 25. 3. 2013.

Recreating Folk Music and Folk Dance Practices of the Past: Effects of the Training Programs of the Republic of Slovenia Public Fund for Cultural Activities in the Last Decade

The Republic of Slovenia Public Fund for Cultural Activities (JSKD) organizes cultural events and educational programs, publishes magazines and other publications, assists cultural associations and their federations in Slovenia and abroad, and maintains international contacts. It covers different areas of amateur cultural activities, including folklore activities. Folklore activities within the Republic of Slovenia Public Fund for Cultural Activities cover various areas of amateur activities connected with the interpretation of spiritual, and occasionally of material, cultural heritage. Ethnology has had a significant impact on the relevant terminology. In Slovenia, the term folk dance group denotes a group of people, either children or adults, who are engaged in recreating the dance heritage in order to present it on stage. This is inextricably intertwined with the recreation of folk instrumental music and singing traditions and with the interpretation of the clothing culture heritage. In folklore and academic circles the accepted term for a member of a folk dance group is *folklornik*; *folklore costume* for outfits worn by folk dancers on stage; the syntagm *singer of folk songs* for singers reproducing traditional songs; and the term *musicians performing folk tunes* for those who reproduce traditional instrumental music.

The training courses prepared by the Republic of Slovenia Public Fund for Cultural Activities follow the basic idea that traditional elements reproduced by folk dance and singing groups and by musicians playing folk instrumental music remain as recognizable as possible, and therefore adapted for the stage only to such a degree that they are still acceptable for contemporary audiences. An unavoidable result of this process is a certain degree of artistic interpretation although it is sometimes difficult to pinpoint the difference between artistic interpretation as a desired reinterpretation of tradition, and between the so-called trivialization, which is an unwanted transformation of a traditional dance or music.

In order to promote folklore activities in Slovenia, the Republic of Slovenia Public Fund for Cultural Activities each year organizes several training programs suitable both for beginners and for those who wish to gain additional knowledge and understanding of the traditional lifestyle and of its modern presentation. These courses follow the principles that have been established during the course of the development of folklore activities. These activities have been influenced by a number of factors connected with the development of the discipline in Slovenia and abroad. Due to the inclusion of ethnologists and cultural anthropologists in the preparation of the training programs the courses strongly reflect the findings of ethnology and cultural anthropology. However, in practice and implemented by amateurs, these findings often acquire new elements and may be in considerable conflict with the fundamental tenets of folklore activities. These have their own tradition and specific principles of operation in which the findings of ethnologists and anthropologists are closely intertwined with art. In practice, however, folklore presentations frequently strive for their own affirmation and may abuse the findings of experts for their own aims.